

Francesc Roca Rosell

Professor de Política Econòmica de la
Universitat de Barcelona, 1967 - 2016

ELS LLIBRES D'ECONOMIA DE LES TRES REINVENCIONS DE LA SOCIETAT CATALANA

L'elaboració del CCUB, la digitalització de molts llibres «antics» i la presència de molts llibres catalans al WorldCat han obert la possibilitat de tenir una visió àmplia (si més no, en el temps) del pensament econòmic català. Una primera aproximació es troba a l'exposició antològica «Cinc segles: llibres d'economia d'autors catalans» (1482-1966) de l'any 2018. I la SCE de l'IEC ha confegit un diccionari d'autors de literatura econòmica (en curs d'edició).

Partint d'aquesta base de dades, és possible presentar —breument— els llibres d'economia d'autor català que expliquen —coetàniament— alguns aspectes de cadascuna de les tres successives reinvençions de la societat catalana.

Secrets de la primera reinvençió

Comencem per la primera reinvençió, la dels segles XVI-XVII. La que, molt sintèticament, inclou *l'intercanvi colombí*, que es pot fer gràcies a la gran producció de naus a les drassanes, i es basa en el que se'n va dir *ciutat*

continuada. A finals del xvi, Dionís Jorba explicava que les Drassanes de Barcelona —la gran fàbrica impulsada per la Generalitat de Catalunya— tenien capacitat per a produir cent galeres, amb un equipatge de «100 mil homes» (*Barcelona*, Barcelona, 1589).

L'intercanvi colombí

El tarragoní Jeroni Girava (*Cosmographia*, Milà, 1556) fou un dels primers analistes que descobriren el que —des de 1972— se n'ha denominat *intercanvi colombí*. Tot destacant les riqueses de les Amèriques (Índia, al seu llibre), Girava explica el seu avantatge comparatiu, car el Nou Món —mantenint la seva pròpia realitat econòmica— incorporava les tècniques i els productes del Vell Món (com, per exemple, la canya de sucre), que abans de 1492 no coneixia.

En canvi, Jeroni Rebullosa (*Todas las provincias y reinos del mundo*, Barcelona, 1603) escriu que l'opció de la Xina de no implicar-se, com sí que fa Europa, en el Nou Món era més intel·ligent. La Xina esdevindria, finalment, més potent. El 1990-1995, Francesc Vicens reblarà aquesta idea, des de la Fundació Miró.

En tot cas, el *Llibre del Consolat de Mar*, editat per primer cop el 1484 a Barcelona, és a dir, el codi català del comerç internacional adoptat per totes les potències marítimes, seguirà funcionant amb escreix durant aquests dos segles. Com a prova, les noves edicions del llibre. Segons Moliné i Brasés, al xvi n'hi ha noves edicions: 1502, 1518, 1529, 1540 i 1592, i al xvii, el 1645. En italià, la primera edició és de 1519; en castellà, de 1538; en francès, de 1577. (Més tard, hi haurà edicions en holandès, alemany, anglès, polonès.)

Les masies i la ciutat continuada

La contribució catalana a l'intercanvi colombí es basa, en part, en el que diversos autors contemporanis (Francesc Diago, Francesc de Gilabert, Esteve de Corbera, Manuel Marcillo) en van dir *ciutat continuada*. Francesc Diago fou el primer que, en el text que acompanya el mapa del territori català de Joan B. Vrints, encarregat per la Generalitat, diu que «toda Cataluña parece ser una sola ciudad» (*Cataloniae Principatum Novissima et Accurata Descriptio*, Anvers, 1605). Francesc de Gilabert assenyala que el territori

català és «pobre de grandes poblaciones, pero muy poblado de caserios» (*La calidad del Principado de Cataluña*, Lleida, 1616). Esteve de Corbera escriu que «Cataluña... toda ella parece ser una sola ciudad» (*Cataluña ilustrada*, Nàpols, 1679). Manuel Marcillo és encara més concloent: «Toda Cataluña es una ciudad continuada» (*Crisi de Cataluña*, Barcelona, 1685).

La ciutat continuada catalana del segle XVI és una conseqüència del marc obert per la sortida de la llarga lluita dels pagesos de remença. La Concòrdia d'Amer (1485) i la Sentència arbitral de Guadalupe (1486) obriren el pas a l'extensió de l'emfiteusi que faria possible la multiplicació de masos, amb eres, cellers i, en molts casos, molins hidràulics, trulls, premses.

El best-seller

El llibre de Miquel Agustí que presenta aquesta nova agricultura pagesa és *Secrets d'agricultura, casa rústica i pastoril* (Barcelona, 1617). Aquest text esdevindrà un *best-seller*: es reeditarà —traduït al castellà— vint vegades fins al 1795. (Al segle XX, n'hi haurà edicions facsímils i al XXI, digitals). Algunes de les edicions en paper de *Secrets* són, segons WorldCat, a quatre-centes dues biblioteques universitàries d'Europa i Amèrica i, també, d'Àsia i Austràlia.

Les exportacions, el 1600

La visió de conjunt de l'economia de la primera reinvençió és la dels cursos universitaris de Pere Gil, que Josep Iglésies va trobar —i els va editar datant-los a l'entorn de 1600. Segons Gil, les exportacions catalanes (de productes «de ferro», «de llana», «de cànem», de vidre i d'alguns aliments com oli, vi, safrà, formatges, mel) són importants car tenen mercats consolidats a Sicília, Nàpols, Malta, França, Flandes, Castella, «Índia». Les exportacions de teixits de llana sumen la xifra de «500 mil ducats». O de vidre (que és —diu— tan bo com el venecià) «es carreguen caixes per a Castella, Índia, França, Itàlia i altres països» (Pere Gil, *Geografia de Catalunya*, Igualada-Barcelona, 1949. Nova edició, Barcelona, 2002).

Les importacions, a més de llana, són espècies, algunes herbes medicinals i, en certs moments, blat. Justament, Pere Gil escriu que, per a resoldre la manca de blat, cal construir el canal d'Urgell, i que «seria bo que la Generalitat de Catalunya, amb el beneplàcit de Sa Majestat, emprengués

aquesta empresa i obra de dita Sèquia». La Generalitat, doncs, a més de la construcció de les Drassanes de Barcelona i de l'aposta per la cartografia, tindria l'objectiu de promoure els regadius a les planes semiestepàries de les terres de Lleida.

El capital estranger

El paper del capital estranger en el creixement econòmic nacional serà un dels grans temes de la primera reinvençió. El professor de la Universitat de Perpinyà Francesc Soler publicarà un *Memorial en favor de los mercaders estrangers* (Barcelona, 1620), on argumenta que la competència és sempre útil, i ho exemplifica: les ciutats més dinàmiques (les enumera) d'Europa són aquelles en les quals viuen estrangers de procedències diverses. A Catalunya, explica, passa el mateix, i no únicament a la ciutat de Barcelona.

En canvi, Jaume Damians escriu i edita *Contra l'entrada de robes estrangeres* (Barcelona, 1630), en què xifra el seu cost, especula sobre el fet que els ingressos obtinguts per altres països serveixin per a finançar les guerres, i destaca les exportacions catalanes a Itàlia de «draps, flassades, ferros, ametlló, avellanes, peix salat». D'altra banda, les empreses industrials són una font d'ingressos per al sector públic català (aleshores, Generalitat de Catalunya i Ajuntament de Barcelona), de manera que el creixement econòmic «redundarà als drets del General i de la Ciutat».

Paral·lelament, Francesc Soler, a més d'argumentar en positiu l'aportació estrangera, és contrari a la presència dels nobles a l'Administració municipal de Barcelona, on hi ha representants de quatre sectors: «ciutadans, mercaders, artistes i menestrals». Ho explica a *No convé, ni es pot, en Casa de Ciutat, admetre a los Don* (Barcelona, 1621).

El Fènix

El títol que Narcís Feliu de la Penya i Martí Piles utilitzen per a encapçalat la seva obra és *Fénix de Cataluña* (Barcelona, 1683). Suggereix, és clar, la imatge, o la idea, de renaixement, de reinvençió. Tenint molt present el passat esplendorós de l'imperi comercial català medieval, aquesta reinvençió es basarà en el que se n'ha dit al segle XXI *polítiques publicoprivades*.

En concret, Feliu de la Peña presenta les potencialitats del port franc de la ciutat de Barcelona, i el projecte d'una companyia de comerç transoceànic tutelada per l'Administració pública (semblant a la Companyia Nova de Gibraltar, creada uns anys més tard per un altre Feliu de la Peña, tutelada per dues administracions: la britànica i l'austríaca).

I, també, al *Fènix* es destaca el rol positiu que pot tenir la instal·lació del *Llatzaret* del port de Barcelona. Un hospital, per cert, destinat (amb canvis d'orientació científica, de titularitat i de nom oficial) a una llarga vida fins a esdevenir l'Hospital del Mar de Barcelona, i un pol molt potent de recerca biomèdica.

Orígens del modern welfare

La primera reinvençió de Catalunya es pot situar dins la transició al capitalisme —inicialment, a l'Europa del Renaixement— que va significar, entre moltes altres coses, l'aparició de la pobresa urbana. Alguns dels escrits econòmics d'autor català s'acaren, directament, a aquesta qüestió.

El primer que explica que la pobresa no és deguda a una obscura constel·lació dels astres, ni és un càstig diví, i que existeixen mitjans per a combatre-la amb el que, més tard, se'n dirà *estat del benestar*, fou Joan Lluís Vives i March a *De subventione pauperum* (Bruges, 1526). Un text llatí relativament breu on s'expliquen les quatre causes de la pobresa i les formes d'acabar-s'hi.

Un text que, des de molt aviat, fou traduït, editat i reeditat, a les principals llengües vehiculars. I segueix. Per exemple, i limitant-nos a l'anglès i a finals del xx, inicis del xxi, trobem una *On Assistance to the Poor* a Chicago (1971), seguida d'una altra edició a Toronto (1999), i un *Origins of Modern Welfare* a Oxford (2010). En català, *L'assistència als pobres* (Barcelona, 2009).

El principal continuador de la reflexió teoricopràctica sobre la pobresa de Vives és Manuel de Giginta i d'Oms. Des del seu inicial *Tratado de remedio de pobres* (Coïmbra, 1579), anà publicant texts similars en diferents punts de la geografia hispànica, i participà en la creació de diverses *cases de misericòrdia*.

A petició dels administradors de la Casa de Misericòrdia de Barcelona (creada el 1633), Gaspar Salas i Berart va confegir una anàlisi del seu funcionament intern, que és dedicada, explícitament, als membres del Consell de Cent. L'informe de Salas seria editat, car era, també, un text adreçat a una primerenca opinió pública. És *Govern polític de la ciutat de Barcelona per a sustentar los pobres i evitar los vagamundos* (Barcelona, 1636). Salas distingeix entre diversos tipus de pobresa, assaja de racionalitzar el dia a dia de les cases de misericòrdia, però limita el seu finançament a les almoines. El celibat dels clergues té com a objectiu, justament, aconseguir que els eclesiàstics dediquin bona part dels seus ingressos a les almoines (i no a la seva pròpia família).

Globalització amb cases industrials: la segona reinvenció

La primera globalització (entre 1888 i 1929, si utilitzem fites de la *timeline* catalana) anà molt més enllà que l'intercanvi colombí dels segles XVI-XVII de llavors, planters, animals, tècniques. A la segona meitat del XIX, els grans velers, els vapors, els cables submarins del telègraf, les cambres frigorífiques, el paper continu van obrir el pas a grans migracions transoceàniques, a un volum desconegut de comerç internacional, a una desconeguda fins aleshores difusió massiva de la informació i de les innovacions. En aquest context, Catalunya (i altres països, com Escòcia) va assajar de reinventar-se.

Els autors catalans de llibres d'economia d'aquests anys (no hi haurà formalment llicenciats en economia fins molt més tard) analitzaran aquesta primera globalització, i faran propostes molt diverses.

Per exemple, es publiquen llibres informe (o sèries d'articles) sobre economies de països amb els quals, des de l'àrea catalana, es poden establir certs paral·lelismes, o lligams comercials importants.

Les Amèriques

Així, disposem de llibres catalans sobre algunes economies de les Amèriques. De Cuba, d'autors com Gil Gelpí o Carles Martí; d'Argentina, Josep Puigdollers o Joan Biolet Massé; dels països del Plata, Gaietà Fàbregas, Frederic Rahola, Emili Boix.

Els Estats Units

Els llibres sobre alguns aspectes de l'economia dels Estats Units són nombrosos, amb autors com Ramon Puig i Valls, Artur Cuyàs, Esteve Amengual, Esteve Sala i Carrera, Eduard Maristany, Ramon Sala i Roqueta. Fins i tot, Francesc Carbonell dirigí, entre 1919 i 1922, els cinquanta-tres números d'una revista bilingüe que tenia com a títol *Los Estados Unidos*. Editada a Barcelona, Nova York i Chicago (o, en segona etapa, a Nova Orleans) es definia, a la capçalera, com a «Revista destinada al fomento de toda clase de relaciones entre España y Estados Unidos».

I, a la Universitat George Washington de Washington, Josep A. Gibernau i Castells confegirà un treball acadèmic de fi de grau que defineix la dualitat *centre endarrerit - perifèria avançada* de l'economia espanyola, i n'assenyala el repte: «for Spain, the problem of developing from a primary producer to a more complex type of economy» (J. A. Gibernau, *An Introductory Analysis to the Economic Structure of Spain*, Washington, 1935).

Europa

Als anys de la primera globalització, algunes economies d'Europa també foren objecte de llibres d'autor català: Irlanda i els països bàltics, amb Joan P. Fàbregas; Escòcia, amb Enric Parés; Bèlgica, amb Francesc d'A. Mas o Antoni J. Bastinos; Flandes, definit com a «Catalunya del Nord» per Ramon Fabregat. Ara, potser el més destacable són els articles sobre Alemanya i Anglaterra de Joan Crexells publicats a la premsa diària de Barcelona, i no reunits en un volum fins molt més tard.

Sobre Suïssa hi ha la tesi doctoral (que es publica en forma de llibre el 1910) del futur titular de l'ensenyament d'economia política a la Facultat de Dret de la UB Jaume Algarra, l'edició dels informes consulars del diplomàtic Lluís Quer i Boule, o els apunts de Salvador Badia, Enric Gelabert o Josep Sanchis Sivera.

La Unió Soviètica

Dins dels llibres catalans sobre els inicis de la Unió Soviètica, n'hi ha alguns on l'anàlisi econòmica és central: són els de Josep M. Tallada, Carles

Pi Sunyer, Lluís d'Assens, Pau Balsells, Felip Dexarch, Jordi Arquer, o Frederic Dalmaes. Però, l'economia soviètica també és present en alguns dels llibres d'aquests anys dedicats específicament a Rússia/URSS de Joaquim Maurin, Maria Serrallach, Alexis Markoff, Rodolf Llopis, Antoni Rovira i Virgili o Jaume Miravittles.

El nord d'Àfrica i el Pròxim Orient

Les possibilitats econòmiques del Marroc serien analitzades per Josep Ricart Giralt, Lluís Sedó, Josep Zulueta, Vicent Tomàs. Les d'Algèria, per Aquiles Vivó o Ramon Sala. Les relacions comercials amb el Pròxim Orient foren objecte de *papers* de Francesc Carreras Candi, J. P. Fàbregas i F. Grau i Ros.

Grau i Ros, per exemple, escriu que «amb Orient tenim un comerç d'importació sensiblement igual que amb Amèrica, i de vegades més gran, tenim completament abandonat el comerç d'exportació. Això és degut, en bona part, a l'esperit centralista espanyol que té els ulls fixos en Amèrica, i no li interessa una política d'expansió mediterrània perquè tendiria a augmentar la riquesa catalana» (F. Grau i Ros, *Catalunya-Orient*, Barcelona, 1934). Les xifres que hi ha al darrere són importacions de vint-i-un estats d'Amèrica: el 1930, 202 milions de pessetes; el 1932, 116. Exportacions a Amèrica: 369 el 1930 i 35 el 1932. A deu estats del Pròxim Orient: importacions 280 el 1930 i 116 el 1932. Exportacions, 163 el 1930 i 38 el 1932.

L'Índia

A més dels informes d'alguns enginyers forestals catalans, cal anotar que Elies Serra-Ràfols observa a l'Índia «la silenciosa influència de la cultura europea, especialment en el terreny econòmic, ...que va penetrant con los ferrocarriles hasta los últimos rincones de este rico país». Donat que «los propietarios (8 milions) son los más exaltados nacionalistas... si Inglaterra lanza el campesino (100 milions) contra el propietario es imposible predecir hasta donde podría llegar» (*La India*, Barcelona, 1930). Només una predicció: «Bombay probablemente es la Ciudad que reúne condiciones para un futuro espléndido en Asia».

Les Filipines

Sobre les Filipines també hi ha informes d'enginyers forestals catalans (i, abans, de Sinibald de Mas), però destaca la conferència dictada per Josep Elias de Molins al Congrés Nacional d'Economia celebrat a Barcelona durant l'Exposició Universal de 1888: «El problema filipino». Ara, per a tenir una visió puntual i, alhora, general de la importància de les Filipines per a alguns sectors de la societat catalana, cal anar als llibres de més tard de Joan Garrabou.

La Xina

Just abans de la primera globalització, Sinibald de Mas publicà, a París, una quasienciclopèdia sobre la Xina en què els temes estrictament econòmics ocupen un espai important.

Eduard Toda, diplomàtic i científic, confegí un text econòmic sobre la Xina pensant en els pagesos catalans. És *La agricultura en Xina: Notes sobre els cultius de les terres i la producció de the, i algunes consideracions relatives a la mineria d'aquell país* (Barcelona, La Renaixença i L'Art del Pagès, 1884). Els capítols del llibre estan dedicats a cadascun dels principals productes xinesos. Ni idealització romàntica, ni crítica des de la *superioritat* occidental: presentació dels avenços tècnics xinesos.

Vells/nous sectors

Amb la segona reinvençió, creix la diversificació i l'especialització de l'economia catalana (tal com expliquen en les seves obres Pere Estasen, Guillem Graell o Carles Pi Sunyer). Alguns dels vells/nous sectors atrauran l'atenció d'alguns analistes que confegiran monografies, sovint, suggeridores. Com, per exemple, l'estudi sobre la indústria surotapera de Martí Roger.

Al mateix temps, el salt del vapor a l'electricitat i, sobretot, a la hidroelectricitat obre el pas tant a nous sectors (com l'electroquímic, presentat per Bartomeu i Granell) com a la possibilitat del que se'n dirà *electrificació integral de Catalunya*.

Les cases industrials

Al darrere d'aquests processos d'inserció de l'economia catalana en l'economia global hi ha una redefinició del concepte i del rol de les empreses. Seguint, per exemple, la tesi doctoral en dret d'Enric Prat de la Riba (publicada el 1898, amb el títol de *Ley jurídica de la industria*), les empreses tendeixen a esdevenir —si més no, en el cas català— el que se'n diu *cases industrials*. Segons Prat, al llindar del segle XX, desapareixen les diferències entre *establiment manufacturer, casa de comerç* i *casa o unitat simple de la indústria agrícola*, car totes aquestes formes d'empresa esdevenen *cases industrials*. Si l'objectiu de la *industria nacional* és la prosperitat econòmica de la nació, l'objectiu de la *casa industrial* és el «benestar material de totes les famílies que la componen». Així, es pot afirmar que «la prosperitat econòmica de la casa industrial és lluny d'equivaldre a l'obtenció de molt numerari, ans al contrari, pot succeir que aquesta ambició causi greus perjudicis». De fet, aquesta prosperitat «consisteix en el desenvolupament normal i equilibrat de tots els seus elements productors».

A la *casa industrial*, «el patró pot ser un individu o una col·lectivitat». En qualsevol cas, llegim: «debe prescribirse toda prohibición o incapacidad establecida por razón de sexo» (Prat de la Riba, *Ley jurídica...*, 1898). D'altra banda, Prat rebutja la idea de treball improductiu al sector serveis: «el trabajo productivo del obrero, del capataz, del director es trabajo industrial y no un servicio» (Prat de la Riba, *Ley jurídica...*, 1898). En realitat, segons Prat, «las profesiones artisticas y liberales que en lenguaje económico son Trabajos improductivos, presentan, sin embargo, un aspecto industrial que, en ciertos casos concretos, pasa a ser elemento predominante» (*Ley jurídica...*).

Pel que fa a les remuneracions, Prat escriu que «el salario remunera tan solo el esfuerzo actual del obrero. Mas no los frutos posteriores de este trabajo». De fet, «a las necesidades de hoy se dirigi el salario... a las futuras la participación en los beneficios». Fins i tot proposa un esquema d'evolució històrica en tres fases: 1a, el treball esclau; 2a, el treball de l'obrer lliure assalariat; 3a, el treball que participa en els beneficis.

Invents i inventors

Alhora, Prat observa un altre procés: la innovació. De fet, «la troballa o invenció s'assembla a la creació», i «els invents són successius, simultanis i impersonals». Ara, i d'acord amb Pella i Fargas, «los inventos salen, generalmente, de las clases humildes y de la pequeña industria» (*Ley jurídica...*).

En molts casos (perfectament explicats per Martí Roger en el cas de la indústria surotapera) «es una aspiración naturalísima del obrero inteligente convertirse, con el tiempo, y a fuerza de trabajo, en patrono» (*Ley jurídica...*). De fet, «mediante el trabajo *a mans* el obrero se convierte paulatinamente en capitalista» (*Ley jurídica...*). I un procés semblant és el de «la navegación *a parts*».

El model anglès

Prat presenta el model anglès i el model dels «anglesos del Nou Món». Segons Prat, en el passat hi ha hagut «el ejemplo de Inglaterra, Cataluña, Venecia, los Países Bajos y el Hansa». La política econòmica anglesa ha passat per tres períodes: 1r, període de subordinació a la indústria estrangera, sobretot, flamenca; 2n, període de desenvolupament interior sota la tutela de l'Estat; 3r, període de plenitud del desenvolupament, amb el lliure canvi com a mesura protectora de la indústria anglesa.

El mot d'ordre era: «nada de sistemas cerrados». Es podien combinar mesures prohibicionistes en un ram i, al mateix temps, es podia proclamar el lliure canvi en altres. En qualsevol cas, Prat presenta l'organització del treball —i els horaris— de la ciutat de Londres com a modèlics. Fins i tot, destaca que les biblioteques públiques són obertes també en horaris de tarda-nit.

L'especulació

Segons Prat, certes activitats financeres no afavoreixen, ans al contrari, el progrés d'una economia. Així, conclou que «una deuda pública que paga crecidos intereses es el mayor enemigo de la industria». I hi afegeix que «las especulaciones bursátiles son también enemigos declarados de la industria».

Les caixes

Seguint una línia paral·lela, també a finals del XIX, conflueixen algunes aportacions a l'entorn de la creació de *caixes d'estalvis* i *caixes de pensions*, que tenen, també, com a objectiu limitar els vessants negatius de la primera globalització. Joan A. Sorribas, que havia debutat amb l'estudi genèric de les assegurances de vida, el 1890 publica *Necesidad de propagar el ahorro y de crear cajas que lo faciliten*. Francesc Moragas, el 1902, *Proyecto de caja de pensiones para la vejez*. Albert Bastardas, més Moragas i Josep M. Boix i Raspall, connectaran caixes i extensió assegurances obligatòries.

El 1936, a *Actuació econòmica i social de les caixes d'estalvi*, Boix i Raspall explica que la CPVE té «una concepció nova», car és «una institució que és ensems caixa d'estalvis i caixa de previsió social». Així es pot dir que «la nostra caixa no compta amb capitalistes, ni té accionistes». I ha anat generant, o incorporant, un nombre creixent de «serveis gratuïts o a preu inferior». En especial, l'Obra Agrícola, l'Obra Antituberculosa, l'Institut de la Dona que Treballa, les biblioteques, l'atenció als cecs, els Homenatges a la Velleja.

Economia política regional

Ara, els analistes polítics i els analistes econòmics catalans arribaran a la conclusió que les *cases industrials* i les *caixes* —tot i la seva vàlua— són insuficients per a reeixir en el món de la primera globalització. Cal, diuen, una *economia política regional* que sigui la base teoricopràctica d'un *Estat regional*. Ho aconseguiran, en part, amb la creació, el 1914, de la Mancomunitat de Catalunya (que generarà centres d'R + D i funcionarà durant deu anys, amb pocs recursos i excel·lents resultats fins que fou dissolta per un cop d'estat militar el 1923).

La tercera reinvençió: prolegòmens

Alguns processos dels anys 1960-1970 acabaran produint una nova transformació de l'economia catalana que serà la base de la tercera reinvençió de la societat catalana. Per camins diversos, es van publicar, ben aviat, anàlisis d'aquests processos.

Migracions del camp a les ciutats industrials

La dictadura espanyola de 1939 va significar, al sud de l'Estat, la desaparició de la possibilitat d'una reforma agrària a la catalanovalenciana, com proposava Pasqual Carrion (més les dificultats per a marxar a Amèrica), i va llançar els treballadors sense terres del sud a les ciutats industrials del nord. Tot i els precedents dels anys 1920, aquestes migracions causarien un gran impacte.

Amb una beca Patxot, suïssocatalana, Joaquim Maluquer i Sostres va estudiar a la Universitat de Ginebra, i hi va fer recerca sobre les migracions a la Catalunya de l'endemà de 1939. A l'edició del seu treball *L'assimilation des immigrés en Catalogne* (Ginebra, 1963), Maluquer hi descobrí el gran volum de la nova onada immigratòria i el gran pes relatiu dels matrimonis mixtos, i per tant, el camp obert a la integració i a l'ascens social dels immigrants. Segons Maluquer, «le mariage mixte... facteur d'assimilation... Le plus souvent, ce transfert est en même temps une promotion sociale...» (*L'assimilation...*).

La indústria del turisme

A l'Europa del llarg auge (1945-1975), el creixement de la demanda de productes i serveis en punts del Mediterrani i en dates (les vacances) que són allunyats dels habituals ha estimulat la creació d'una gran varietat d'empreses d'un sector que se n'ha dit *turístic*. Bartomeu Amengual—basant-se en Suïssa— va definir-lo com a *indústria de forasters*. Aquesta indústria, el turisme, ha contribuït a reinventar la societat catalana (com les dels Alps, de París o de Nova York).

Als anys 1960, el sector turístic torna a ser estudiat pels analistes de l'àrea catalana (que ja havien començat a fer-ho als anys 1930). El primer, Manuel Costa-Pau, a *Turistes, sirenes i gent del país* (Barcelona, 1966), n'escriurà un panorama general, farcit, però, d'interessants petites observacions microeconòmiques, que, sovint, són absents en els estudis posteriors més quantitativistes.

Les multinacionals

En la tercera reinvençió de la societat catalana les multinacionals hi tenen un paper. Per bé que venen de lluny, ni les multinacionals catalanes ni les multinacionals estrangeres a Catalunya no han estat estudiades com a conjunt fins a 1986, i encara gràcies a Francesc Cabana i la Fundació Jaume Bofill. Tot i que, als anys 1930, l'austríac Anton Sieberer havia descobert «l'aire americà» de la Via Laietana i el CBD de Barcelona, i que disposem d'algunes monografies.

En tot cas, *Les multinacionals a Catalunya* (Barcelona, 1986) de Francesc Cabana és una primera fita. La següent és *Les multinacionals industrials catalanes* de Jordi Fontrodona i Joan Miquel Hernández (Barcelona, 1998; nova edició, ampliada, 2001). Un pas més a *Estratègies industrials de les multinacionals estrangeres a Catalunya* de Joaquim Solà et al. (Barcelona, 2001). Un assaig de definició, «Les multinacionals catalanes de butxaca» d'Alfons Almendros, a *Revista de Catalunya*, 239 (2008).

Agroalimentació, bioenginyeria, arquitectura sostenible, mobilitat internodal, comunicació en xarxa: economia

La tercera reinvençió de la societat catalana és, en part, conseqüència de la revolució microelectrònica i del boom de la recerca biomèdica. Però, també, de la forta presència de titulats en les diverses variants dels ensenyaments d'economia i empresa en un nombre creixent d'universitats públiques i privades. La UB, des de 1960, i les noves universitats creades a partir de 1968-1971 fabricaran economistes (que, en alguns casos, seguiran estudiant —i, de vegades, ensenyant— a universitats d'altres estats). Al mateix temps, tal com es va descobrir, poc abans de maig de 2017, a la Catalan Economic Society Conference, la societat catalana importa més economistes acadèmics (un total de 130, de procedències diverses) i n'exporta menys (uns 93, segons el còmput de la Societat Catalana d'Economia, filial de l'IEC). Així, com als temps de la primera reinvençió o de la segona, i tal com succeeix a les societats més avançades, les importacions, incloses les importacions de talent, són significatives.